

ГЕОЛОГІЯ

УДК 551.781.3(477.54+477.46)

© Стефанский В.Л., Рузина М.В., Терешкова О.А., Нечаенко А.Н., 2010

В.Л. Стефанский, М.В. Рузина, О.А. Терешкова, А.Н. Нечаенко

О ВОЗРАСТЕ РАЙГОРОДСКОЙ ТОЛЩИ ЦЕНТРАЛЬНОГО РАЙОНА УКРАИНСКОГО ЩИТА

V.L. Stefansky, M.V. Ruzina, O.A. Tereshkova, A.N. Nechaenko

ABOUT THE AGE OF RAYGORODSKA STRATA OF CENTRAL REGION OF THE UKRAINIAN SHIELD

В статье приведены данные, которые свидетельствуют о неоднородном литологическом составе райгородской толщи центрального района Украинского щита и формировании ее в течение позднего маастрихта – раннего палеоцена. Образования позднего маастрихта в объеме зоны *Nephrolithus frequens*, представленные туфами, установлены в пределах Тясминской депрессии. Палеоценовые отложения залегают в пределах Кировоградско-Новомиргородской депрессии и представлены вулканогенно-осадочными породами с обломками смешанной мел-палеоценовой фауны. Стратификация райгородской толщи Кировоградско-Новомиргородской депрессии основывается на сингенетической нижнепалеоценовой фауне в объеме зоны *Cibicides lectus*.

Ключевые слова: *райгородская толща, вулканогенно-осадочные породы, маастрихт, палеоцен*

На протяжении многих лет райгородские отложения Центрального района Украинского щита являются предметом острой дискуссии, как образования спорного возраста и генезиса. Особый интерес к ним возник относительно недавно в связи с проведением поисково-прогнозных работ на алмазы. Эти работы были первоначально направлены на выявление коренных источников в Центральном алмазоносном районе Ингульского мегаблока, однако, после находок единичных мелких алмазов непосредственно в райгородской толще, были предложены новые поисковые критерии для этой территории, учитывающие поиск и детальное изучение алмазов россыпного происхождения в породах осадочного чехла Центрального района Украинского щита. В этой связи, весьма актуальным является вопрос о возрасте райгородской толщи, который трактуется разными исследователями по-разному – от сеномана до палеоцена и даже миоцена [1]. Подобная неопределенность в стратификации райгородских образований отрицательно оказывается и на геокартировочных работах. Так, при выполнении геолого-съемочных работ масштаба 1:200 000 в центральной и северо-восточной части Украинского щита ГП „Центрукргеология“, а также разведочных работ на алмазы в Кировоградском районе [2, 3], были получены новые данные о геологическом строении и вулканогенно-осадочном генезисе райгородских пород, необходимые для перевода райгородской толщи в ранг свиты. Однако проблема с окончательной датировкой райгородских образований откладывает окончательное решение НСК

Украины по этому поводу. В связи с вышеизложенным, авторами проведены комплексные исследования райгородских образований Центрального района Украинского щита, в частности, полевые, лабораторные и аналитические исследования райгородских разрезов по скважинам вблизи с. Грузкое Кировоградской области, а также опорных и стратотипических разрезов райгородской толщи Каменского района Черкасской области и покрывающих их лузановских слоев (рис. 1).

Породы райгородской толщи распространены в центральной части Украинского щита и его северо-восточной прислоновой части. Они залегают, в основном, в долинах палеорек и других понижениях рельефа кристаллического фундамента, заполняя Кировоградско-Новомиргородскую, Шостаковскую, Высковскую, Сазоновскую, Лебедино-Балаклеевскую, Тясминскую, Новомиргородско-Ротмистровскую и Чигиринскую палеодолины, а также Ротмистровскую, Зеленогайскую, Адамовскую и Оситняжскую котловины. Прямые указания на присутствие „райгородских брекчий“ в Болтышской структуре в литературе отсутствуют. Отдельными пятнами райгородские породы сохранились и на повышенных участках поверхности фундамента. Общая территория распространения пород составляет около 6 400 км² и имеет близкую к изометричной форму, вытянутую в северо-западном направлении. На большей части площади распространения породы райгородской толщи залегают непосредственно на поверхности пород кристаллического фундамента и их коры выветривания.

В пределах Сазоновской, Лебедино-Балаклеевской, Тясминской, Новомиргородско-Ротмистровской палеодолин райгородские образования залегают на буримской свите нижнего и верхнего мела. В Ротмистровской впадине райгородские породы залегают на писчем меле туронского возраста, возле с. Сигнаевка и вблизи с. Худяки – на смелянских слоях нижнего мела, на водоразделе между р. Тясмин и Кременчугским водохранилищем – на образованиях орельской свиты средней юры и на дроновской свите нижнего триаса. Трансгрессивно, со следами размыва, породы райгородской толщи перекрываются отложениями эоценена: песчано-углистыми образованиями бучакской серии, мергелями и мергелистыми песками киевской свиты, алевролитами и глауконит-кварцевыми песками обуховской свиты.

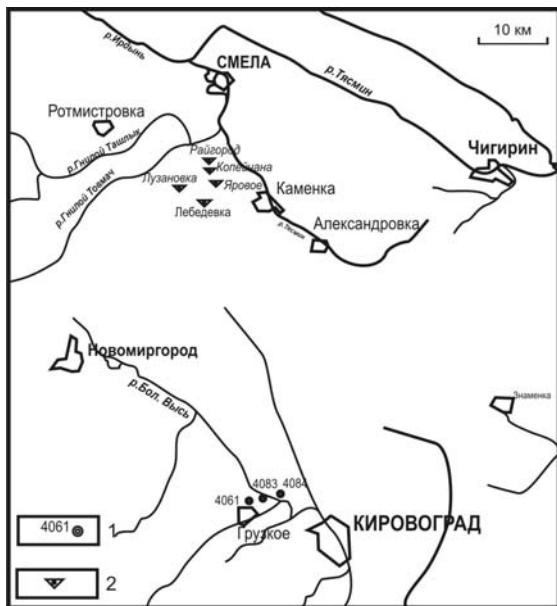

Рис. 1. Схема расположения исследованных разрезов райгородской толщи: 1 – скважины; 2 – обнажения

В литологическом отношении райгородская толща имеет невыдержаный состав и представлена туффитами, туфогравелитами, туфопесчаниками и туфоалевролитами с обломками морской палеоценовой и смешанной мел – палеоценовой фауны, туфами и единичными находками лампрофиров, по петрографическому составу, близких к керсантикам (рис. 2).

В депрессиях палеорек обычны морские осадочные породы с примесью вулканического материала, в отдельных случаях составляющего более 50% породы. Эти образования, в частности, детально изучены в Кировоградско-Новомиргородской палеодепрессии Грузкой площади Кировоградщины [2, 3]. Здесь райгородская толща представлена переслаиванием буровато-серых туфогравелитов, туфопесчаников, туфоалевролитов, редко спонголитов, включающих псефитовый или псаммитовый вулканокластический материал, а также гидрослюдистых и каолинитовых пачек кор выветривания исходных пород. Мощность литологических разностей колеблется от первых сантиметров до 20 м. Редко встречаются маломощные (менее 0,5 м) прослои туфов.

Значительная часть вулканических обломков окружена зонами обжига, что свидетельствует о попадании горячего вулканического материала в холодные осадки палеоценового палеозалива. Практически вся райгородская – невыветрелая порода характеризуется обломками фоссилий палеоценового возраста или смешанного мел-палеоценового состава. Вулканические обломки также имеют различный возраст и вещественный состав в зависимости от стратиграфической характеристики и литолого-петрографического спектра подстилающего райгородскую толщу геологического разреза той или иной территории.

Согласно работам [2–4] возраст райгородской толщи Кировоградско-Новомиргородской палеодепрессии отвечает палеоцену. Такой вывод сделан на основании палеонтологических исследований матрицы, выполненных Н.В. Ярцевой и Е.А. Николаевской. Установленные ими комплексы фораминифер и моллюсков содержат смешанный мел – палеоценовый состав фоссилий. Меловые фоссилии присутствуют в составе эксплозивного материала (раздробленные боковые и перекрывающие породы жерла, магматического и немагматического происхождения) райгородской породы. Поэтому стратификация райгородской толщи в южной части ее распространения (Кировоградско-Новомиргородская депрессия) основывается на сингенетической нижнепалеоценовой фауне матричного материала, включающего в частности зональный вид фораминифер – *Cibicides lectus* (рис. 2).

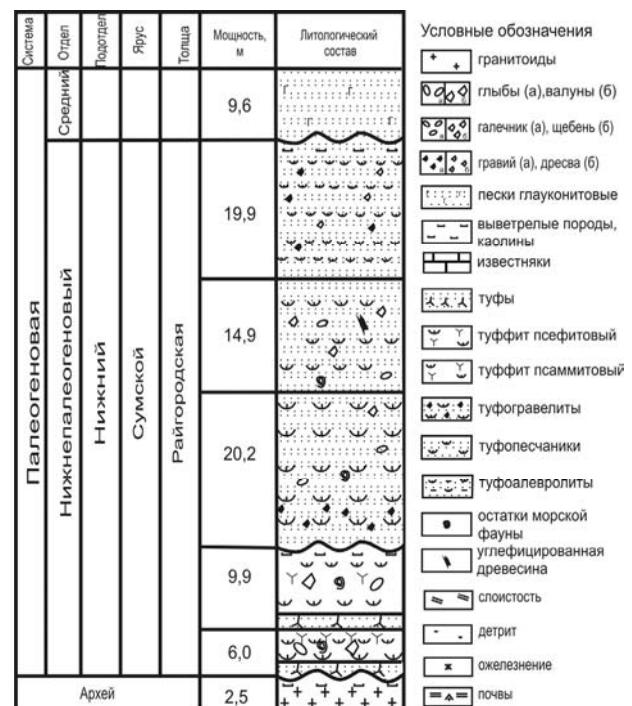

Рис. 2. Опорный геологический разрез райгородской толщи в скв. 4061 в районе г. Кировоград (Грузкая площадь)

Иной разрез райгородской толщи регистрируется на относительно возвышенных участках Украинского щита на Черкасщине. Здесь нами исследован разрез райгородской толщи и вмещающих их пород в пре-

делах Тяминської депресії в обнаженнях, розташованих в бортах р. Тямин, Сухої і Сирої Ташлык поблизу сел Лузанівка, Копейчана, Лебедевка, Ярове і Райгород (рис. 1). По даним бурення районної толщі залягає тут непосредственно на поверхні пород кристаллического фундамента і їх кори виветривання (рис. 3).

Обнаження окрестностей сел Копейчана, Ярове і Райгород представлені голубоватими, іноді зеленувато-серими слабосцементованими, реже уплотненними псефитовими туфами, досягаючими мощності 11 м (с. Копейчана). Порода складається з голубовато-зеленувато-серого слабосцементованного вулканіческого пепла (матриця) з численними, в різній ступені виветрельними, вулканокластичними обломками, які представлені гранітами або нижезалегаючими районної толщею туфами аналогичного з матрицею складу. Зони обжига вздовж гранітних обломків відсутні, а обломки туфів відрізняються буроватим або бурим кольором за рахунок відносно активного виветривання та оточені маломощною (до 2–3 см) каймою гидроокисів жалюзіту. Остатки фосфатів тут не встановлені. Кровля районної толщею виветрелая, має бурі кольори за рахунок розвитку прослоїв та лінз з преобладанням гидроокисів жалюзіту та досягає 0,5 м в с. Яровому, де перекривається четвертичними суглинками. Каолінізована кора виветривання з широким розвитком гидроокисів жалюзіту та текстурою походження породи тут встановлена в обнаженні поблизу с. Лузанівка. Її видима мощність тут досягає 1,5 м.

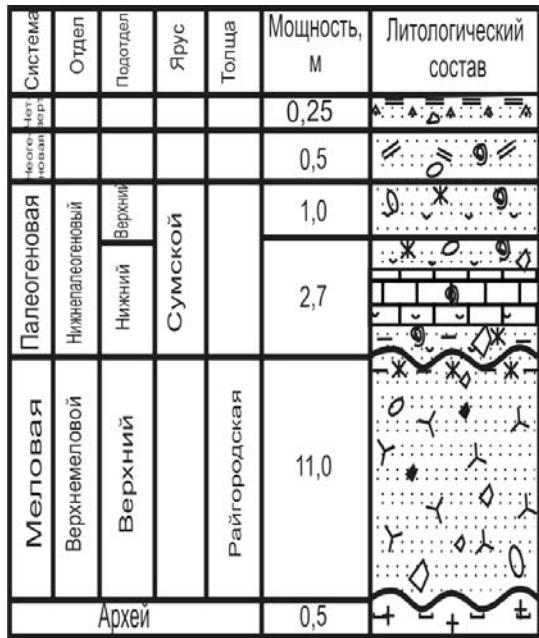

Рис. 3. Опорний геологічний разрез районної толщи близь с. Райгород Каменського району (з використанням даних з [5]). См. условні обозначення на рис. 2

По палеонтологічним даним районна толща в районі с. Лузанівка первинною стратифікована на основі дослідів „силіцитизованих неокатаних обломків мела“ в

матричній породі [1, 5], показавши сеноманський вік. Цей результат був отриманий без урахування літолого-геофізичних особливостей смішаної районної толщи та показав вік експлозивного матеріалу. В наступному, вік районної толщи в районі с. Райгород був уточнений в результаті детальних літолого-геофізичних та палеонтологічних досліджень [6]. Дослідження нанопланктону основної (матричної) маси районної толщи, виконані Г.П. Калиниченко показали поздньоміоценовий вік в об'ємі зони *Nephrolithus frequens*.

Приведені дані свідчать про неоднорідний літолого-геофізичний склад районної толщи Центрального району Українського щита та формування її в період позднього маастрихту – раннього палеоцену. Образування позднього маастрихту, представлені туфами, встановлені в пределах Тяминської депресії. Палеоценові відкладення залягають в пределах Кіровоградско-Новомиргородської депресії та представлені вони вулканогенно-осадочними породами, утворившимися в морських умовах.

Список літератури

1. Терешкова О.А. К вопросу о стратиграфии и генезисе районной толщи палеоценена Украинского щита в свете ее алмазоносности / О.А. Терешкова // Наук. вісник НГУ. – 2010. – №2. – С. 44–47.
2. Новые данные о генезисе и геологическом строении районной толщи Грузской площи Кировоградского района / А.Л. Фалькович, В.Л. Стефанский, А.А. Калашник [и др.] // Наук. вісник НГУ. – №7. – С. 78–81.
3. Стефанський В.Л. Літолого-петрографічна характеристика туфітів районної товщі палеоцену Грузької площи Кіровоградського району / В.Л. Стефанський, О.А. Терешкова, Л.Ф. Однороженко // Наук. вісник НГУ. – 2009. – №10. – С. 58–63.
4. Мороз С.А. Кайнозойские моря Донбасса. О палеоценовых отложениях северной Украины / С.А. Мороз, Э.Б. Савронь // Бюллетень о-ва исп. природы. Отд. геологии. – 1968. – Т. XLIII., Вып. 6. – С. 24–29.
5. Маслун Н.В. Палеоценові відклади Українського щита та особливості седиментогенезу палеогенового моря Архангельського. Викопна фауна і флора України: палеоекологічний та стратиграфічний аспекти / Н.В. Маслун, М.М. Іваннік // Зб. наук. праць ІГН НАН України. – 2009. – С. 199–206.
6. Іванченко Н.Н. Палеоценові відклади Лузанівського страторегіона. Сучасні проблеми геологічної науки / Н.Н. Іванченко // Зб. наук. праць ІГН НАН України. – 2003. – С. 285–286.

У статті наведено дані, які свідчать про неоднорідний літолого-геофізичний склад районної толщи Центрального району Українського щита та формування її протягом пізнього маастрихту – раннього палеоцену. Утворення пізнього маастрихту в об'ємі зони *Nephrolithus frequens*, які представлені туфами, встановлені в межах Тяминської депресії. Палеоценові відкладення заляга-

ють в межах Кіровоградсько-Новомиргородської депресії і представлені вулканогенно-осадовою породою з уламками змішаної крейдово-палеоценової фауни. Стратифікація райгородської товщі Кіровоградсько-Новомиргородської депресії ґрунтуються на сингенетичній нижнепалеоценовій фауні в об'ємі зони *Cibicides lectus*.

Ключові слова: *райгородська товща, вулканогенно-осадові породи, маастрихт, палеоцен*

Data about heterogeneous lithologic composition of Raygorodska strata of central region of the Ukrainian shield and formation during late Maastricht – early Paleocene are considered. Formations of late Maastricht in the volume of area

Nephrolithus frequens are presented by tuff within the limits of Tyasminskaya depression. Paleocene deposits occur within the limits of Kirovograd-Novomirgorodskaya depression and consist of sedimentary-volcanic rock with fragments of mixed Crataceous-Paleocene fauna. Stratification of Raygorodska strata of Kirovograd-Novomirgorodskaya depression is based on the syngenetic lower Paleocene fauna of matrix material in the volume of *Cibicides lectus* zone.

Keywords: *Raygorodska strata, sedimentary-volcanic rocks, Maastricht, Paleocene*

*Рекомендовано до публікації к.г.-м.н. Ю.Т. Хоменко
23.06.10*

УДК 553.494:553.641(477.46)

© Харитонов В.М., Олійник Т.А., 2010

В.М. Харитонов, Т.А. Олійник

ТЕХНОЛОГО-МІНЕРАЛОГІЧНА ОЦІНКА ПРОДУКТІВ ДРОБЛЕННЯ КОРІННИХ АПАТИТ-ІЛЬМЕНІТОВИХ РУД НОСАЧІВСЬКОГО РОДОВИЩА

V.M. Kharitonov, T.A. Oliynyk

TECHNOLOGICAL-MINERALOGICAL ASSESSMENT OF PRODUCTS OF APATITE-ILMENITE LEDGE ORE REDUCTION OF THE NOSACHIVSKE DEPOSIT

Визначені гранулометричні показники ільменітових індивідів з трьох технологічних проб фосфор-титанових руд Носачівського родовища. Статистична обробка результатів вимірювання показала відмінність проб за розміром зерен ільменіту. Попередньо визначені класи крупності з 100%-им вивільненням ільменітових частинок, підтвердженні мінералогічним аналізом продуктів дроблення досліджених руд.

Ключові слова: *титан, ільменіт, фосфор, апатит, гранулометричні показники, дроблення*

Світову сировинну базу титану складають родовища п'ятьох геолого-промислових типів: магматичні, гіпергенні, розсипні, вулканогенно-осадові і метаморфічні [1]. У межах України відкриті родовища перших трьох типів. На теперішній час розробляються лише розсипи, але в останні роки все більша увага приділяється родовищам магматичного типу. Пов'язано це з дефіцитом у країні руд зі „свіжим“ ільменітом, що є джерелом високоякісних пігментів. Останні можна одержувати з використанням технологій, застосованих на підприємствах Сумської області і Автономної республіки Крим. За даними Геологічної служби США, у 2009 р. Україна знаходилась на 10-му місці серед світових виробників двооксиду титану. Загальне світове виробництво металу в 2009 р. оцінюється в 5280 тис. т, з яких 120 тис. т виробила Україна. В Законі України „Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази...“, №3458-IV від 22 лютого 2006 року (Офіційне інтернет-представництво Президента України, <http://www.president.gov.ua>) одним із пріоритетних напрямів на період з 2007 до 2010 р. є збільшення джерел титанової сировини країни, де серед основних завдань є геологічне довивчення саме корінних (магматичних) родовищ фосфор-титанових руд. Одним з

крупних районів їх розвитку є Черкаська область, де відомі Носачівське, Волковське та інші родовища [2].

Дослідженням Носачівського родовища займається Кудінова Л.А., Металіді С.В. (1987), Галецький Л.С., Бочай Л.В. (1995), І.В. Батов, А.Л. Фалькович, О.М. Братчук та ін. (2005), Харитонов В.М., Олійник Т.А., Мірошніченко Ю.М. (2005), Харитонов В.М., Олійник Т.А. (2009). В цих роботах висвітлювались питання геології, петрології, геохімії родовища загалом, а також технологічної мінералогії і технологій збагачення фосфор-титанових руд зокрема.

Носачівське родовище пов'язане з однотипним масивом основних порід, який розташований в центральній частині Корсунь-Новомиргородського plutonу. Площа масиву складає 110 км². Родовище являє собою інтузію габро-норитів [3, 4]. Форма рудних тіл пластовидна. Вміст TiO₂ в рудах коливається від 4,00 до 35,00%, P₂O₅ – 0,06–7,28%. За вмістом TiO₂ виділяються три сорти руд: багаті (10–35%), середні (6–10%) і бідні (4–6%). Мінералогічний склад руд представлений плагіоклазом, піроксеном (моноклінним і ромбічним), біотитом, олівіном, ільменітом і апатитом. Присутніми також є магнетит, піротин, халькопірит, хлорит, кварц, рогова обманка і карбонат.